

Т. О. Журавльова,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0002-4235-1955

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.24

ОЦІНКА ПРИБУТКОВОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Т. Zhuravlova,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance
Odessa National University named after I.I. Mechnikov

EVALUATION OF ACCOMMODATION OF DOMESTIC ENTERPRISES

У статті розкрито сутність, значення прибутковості та її роль для функціонування вітчизняних підприємств на ринку. Визначено, що прибутковість характеризується прибутком, збитком та фінансовим результатом. Зазначено фактори, які впливають на прибутковість вітчизняних підприємств. Оцінено рівень прибутковості вітчизняних підприємств. Зазначено, що прибуток як важлива категорія ринкових відносин визначає такі функції: характеризує економічний ефект — кінцевий фінансовий результат; прибуток відіграє стимулювальну функцію — він водночас є фінансовим результатом та основним елементом фінансових ресурсів підприємства; прибуток — джерело формування бюджетів різних рівнів. Досліджено, що найбільшу кількість продукції за вісім років реалізують великі і середні підприємства, але спостерігається негативна тенденція до зменшення долі великих підприємств та позитивна тенденція до збільшення долі малих підприємств.

The article reveals the essence, value of profitability and its role for the functioning of domestic enterprises in the market. It is determined that profitability is characterized by profit, loss and financial result. The factors that influence the profitability of domestic enterprises are indicated. The level of profitability of domestic enterprises is estimated. It is noted that profit as an important category of market relations determines the following functions: characterizes the economic effect — the final financial result; profit plays a stimulating role — it is also a financial result and a major element of the company's financial resources; profit — the source of budget formation at different levels. It was investigated that the largest number of products sold by large and medium-sized enterprises for eight years, but there is a negative tendency to reduce the share of large enterprises and a positive tendency to increase the share of small enterprises. This profitability is achieved at the expense of the scale effect, orientation to foreign markets, lobbying for their economic interests in the government.

During the investigated period, all types of economic activity have a positive increase in profits and a negative increase in losses. Profitability is followed in agriculture, construction, wholesale and retail trade, financial and insurance activities, professional, scientific and technical activities. It is determined that the dynamics of profitability indicators are unstable. During 2010–2017 domestic enterprises of Ukraine received both a loss and a profit.

In general, many domestic enterprises are unprofitable. The largest share of unprofitable enterprises accounts for such types of economic activity as real estate, construction, industry. But, without interfering with negative indicators in some industries, during 2017 there were slight positive changes in domestic enterprises. Thus, according to the results of the analyzed period, the most profitable were industry and agriculture.

As we know, in the previous years, the export leaders and volumes of production in monetary terms were the metallurgical and food industries, as well as significant profits gave the usual export abroad of goods with low added value — agricultural raw materials.

Ключові слова: прибутковість, вітчизняні підприємства, прибуток, збиток, продукція, ефективність, фінансовий результат.

Key words: profitability, domestic enterprises, profit, loss, products, efficiency, financial result.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних економічних умовах вітчизняні підприємства зацікавлені в досягненні високих фінансових результатів і підвищенні рентабельності, оскільки ефективне функціонування підприємств будь-якої організаційно-правової форми незалежно від видів діяльності є обов'язковим умовою його існування. Прибуток як головний фінансовий показник є основною метою виробництва, фактором, що несе в собі причину його існування. Прибуток — це основний показник розвитку вітчизняних підприємств на ринку. Варто зазначити, що цей показник може відображати як позитивну, так і негативну динаміку, яка безпосередньо показує ефективність і результативність діяльності будь-яких вітчизняних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам дослідження прибутковості вітчизняних підприємств присвячені праці таких вчених: Аранчій В.І., Бандурка О.М., Бланк І.А., Іщенко Є., Кучер Л.Ю., Мочерний С.В., Огійчук М.Ф., Осипова Т.В., Петрова К.Я., Хмелевський О.В., Шуляк П.Н. та інші. Разом з тим залишається необхідність проведення дослідження щодо пошуку та аналізу факторів, які формують прибуток підприємства в сучасних умовах.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних тенденцій прибутковості вітчизняних підприємств в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основним завданням кожного вітчизняного підприємства в ринкових умовах є організація виробничо-фінансової діяльності, мета якої полягає у задоволенні людських потреб у продукції і отриманні максимального прибутку. Процес розвитку нових ринкових відносин робить необхідним посилення, що належить фінансів ролі в процесі функціонування вітчизняних підприємств. Слід розглядати організаційні фінанси як регулятора здійснюваної фінансово-господарської діяльності, а також розширення свободи і самостійності вітчизняних підприємств на ринках товарів (робіт, послуг). При цьому, в ринкових умовах прибуток підприємства — це основа самофінансування існуючих типів здійснюваної фінансово-господарської діяльності, а також соціально-трудових відносин працівників.

Вивчаючи прибутковість вітчизняних підприємств, відмічаємо різноманітність поглядів щодо тлумачення поняття "прибутковість", які наведено в таблиці 1.

Прибуток — це різниця між ціною реалізації та собівартості продукції (товарів, робіт, послуг), між обсягом отриманої виручки та сумою витрат на виробництво та реалізацію продукції [12]. Прибуток є формою доходу підприємця, який вклав свій капітал для досягнення певного комерційного успіху, проте він характеризує лише ту частину доходу, яка "очищена" від затрат, понесених на здійснення цієї діяльності.

Необхідно зазначити, що прибуток як важлива категорія ринкових відносин визначає такі функції:

- 1) характеризує економічний ефект — кінцевий фінансовий результат;
- 2) прибуток відіграє стимулювальну функцію — він водночас є фінансовим результатом та основним елементом фінансових ресурсів підприємства;
- 3) прибуток — джерело формування бюджетів різних рівнів [12].

Загальний прибуток підприємства становить собою кінцевий результат діяльності підприємства. У його складі враховується прибуток від усіх видів діяльності підприємства: прибуток від реалізації товарної продукції, робіт, послуг — валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності, прибуток від надзвичайної діяльності. Крім того, розраховують чистий прибуток (прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства). Основним складником загального прибутку є прибуток від реалізації товарної продукції. Він становить понад 95% загального прибутку [2].

Для збереження показників прибутковості вітчизняних підприємств, подальшої успішної їх діяльності, конкурентоздатності необхідно швидко реагувати на них не тільки зміною техніки управління, але й організаційними змінами. Це потребує розробки антикризової стратегії підприємства. Кризові явища краще передбачити, ніж ліквідувати. Тому успіх діяльності підприємства залежить від завчасної підготовки до можливих негараздів. Антикризова стратегія заходів допоможе значно мінімізувати вплив негативних явищ на підприємство й дасть йому змогу бути успішним і конкурентоздатним в умовах нестабільності. Створення потрібних резервів (ресурсних, фінансових, матеріальних) допоможе діяти підприємствам в умовах кризи ефективніше [9].

Результати діяльності вітчизняних підприємств можна оцінювати таким показником як обсяг реалізації про-

дукції (товарів, послуг) (табл. 2). Аналізуючи таблицю 2, видно, що обсяг реалізації продукції (товарів, послуг) за досліджуваний період зріс на 125,32% (4218633 млн грн). Найбільшу питому вагу в структурі реалізації продукції (товарів, послуг) займають підприємства оптової та роздрібно-ї торгівлі (41,77% — 39,18%) та промисловості (34,44% — 36,50%). Підприємства зайняті в сільському, лісовому та рибному господарстві показали найбільший приріст реалізації продукції (товарів, послуг) з 2,97% (2010 р.) до 6,17% (2017 р.), що становить 367813,4 млн грн або 368,21%. Негативна тенденція до зменшення обсягів реалізованої продукції спостерігається в фінансовій та страховій діяльності на 59,27%, що становить 98133,4 млн грн. Найбільшу кількість продукції за вісім років реалізують великі і середні підприємства, але спостерігається негативна тенденція до зменшення долі великих підприємств (3,10 в.п.) та позитивна тенденція до збільшення долі малих підприємств (2,40 в.п.). Таким чином, можна зробити висновок, що великі підприємства отримують великі прибутки і чим ці підприємства більші тим більші прибутки вони отримують. Така прибутковість досягається за рахунок ефекту масштабу, орієнтуванню на закордонні ринки, лобіюванню свої економічні інтереси у владі.

Проте значення зазначеного показника (обсяг реалізації продукції (товарів, послуг)) недостатньо для того, щоб створити думку про ефективність діяльності певного господарюючого суб'єкта. Це обумовлено тим, що

Таблиця 1. Підходів до визначення сутності поняття "прибутковість"

Автор	Прибутковість – це
Антонюк Р.Р. [1]	Стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність підприємства генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної, так і всієї господарської діяльності, що полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в розмірі достатньому для ефективного подальшого функціонування
Кучер Л.Ю. [4]	Показник для зображення економічного ефекту в абсолютних показниках
Мочерний С.В. [5]	Прибутковість суб'єкта треба розглядати з двох аспектів: по-перше, як прибутковість усього підприємства щодо всього авансованого капіталу, яка визначається нормою прибутку: відношення річного прибутку до авансованого капіталу; по-друге, як прибутковість виготовлення окремої партії товарів, яка вимірюється відношенням прибутку до собівартості товарів
Огіччук М.Ф. [6]	Вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку)
Осипова Т.В. [7]	Основою прибутковості є сам прибуток, який у цілому й визначає результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання. Тому прибуток зображає її результати
Хмелевський О.В. [11]	Стан підприємства, що вказує на його здатність здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати платоспроможність, генерувати прибуток, на основі чого забезпечувати стабільність зростання та майбутній інноваційно-інвестиційний розвиток

цей показник виступає абсолютним в характеристиці роботи вітчизняних підприємств, і його правильна інтерпретація за оцінкою результативності може проводитися тільки у взаємозв'язку з іншими показниками, які

Таблиця 2. Розподіл обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) вітчизняними підприємствами

Вид економічної діяльності	2010		2015		2016		2017		2017 у % до 2010
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Усього, млн грн	3366228,2	100,00	5159067,1	100,00	6237535,2	100,00	7584861,3	100,00	225,32
Сільське, лісове та рибне господарство	99891,4	2,97	362310,0	7,02	403645,8	6,47	467704,8	6,17	468,21
Промисловість	1159231,4	34,44	1887535,4	36,59	2305695,9	36,96	2768312,8	36,50	238,81
Будівництво	96725,3	2,87	142871,9	2,77	169705,3	2,72	217464,3	2,87	224,83
Оптова та роздрібна торгівля	1406132,7	41,77	1953257,7	37,86	2385691,5	38,25	2971724,3	39,18	211,34
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	143791,5	4,27	293959,4	5,70	365332,7	5,86	436659,8	5,76	303,68
Тимчасове розміщування й організація харчування	11613,4	0,34	18250,0	0,35	23083,8	0,37	28554,8	0,38	245,88
Інформація та телекомунікації	65925,6	1,96	100590,4	1,95	117407,2	1,88	137940,7	1,82	209,24
Фінансова та страхова діяльність	165569,8	4,92	74175,6	1,44	61162,3	0,98	67436,4	0,89	40,73
Операції з нерухомим майном	36482,9	1,08	75284,6	1,46	85497,3	1,37	102465,4	1,35	280,86
Професійна, наукова та технічна діяльність	143937,3	4,28	180668,7	3,50	241869,5	3,88	287864,7	3,80	199,99
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	23768,9	0,71	49242,3	0,95	53787,0	0,86	66811,3	0,88	281,09
Освіта	1552,2	0,05	1975,6	0,04	2253,0	0,04	2902,7	0,04	187,01
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6523,4	0,19	10573,2	0,20	13805,0	0,22	17559,1	0,23	269,17
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2789,8	0,08	4995,1	0,10	4921,4	0,08	6779,6	0,09	243,01
Надання інших видів послуг	2292,6	0,07	3377,2	0,07	3677,5	0,06	4680,6	0,06	204,16
Усього, відсотків	100,0		100,0		100,0		100,0		-
великі підприємства	41,6		39,8		38,3		38,5		-3,10 в.п.
середні підприємства	41,5		42,0		42,8		42,2		0,70 в.п.
малі підприємства	16,9		18,2		18,9		19,3		2,40 в.п.

Джерело: сформовано автором за даними [8].

Таблиця 3. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	2010	2015	2016	2017	2017 у % до 2010
Сільське, лісове та рибне господарство					
прибуток	22306,1	128880,2	103942,2	92990,7	416,88
збиток	5014,3	25742,6	12832,7	13444,0	268,11
фінансовий результат (сальдо)	17291,8	103137,6	91109,5	79546,7	460,03
Промисловість					
прибуток	68933,1	90315,9	141475,3	227886,2	330,59
збиток	37712,0	271676,8	149044,9	142456,7	377,75
фінансовий результат (сальдо)	31221,1	-181361	-7569,6	85429,5	273,63
Будівництво					
прибуток	4905,1	5648,1	8446,6	10353,4	211,07
збиток	9323,3	30722,2	17789,5	14114,1	151,39
фінансовий результат (сальдо)	-4418,2	-25074,1	-9342,9	-3760,7	85,12
Оптова та роздрібна торгівля					
прибуток	42655,9	56898,4	74418,1	90270,3	211,62
збиток	27772,4	137462,7	67141,1	51093,9	183,97
фінансовий результат (сальдо)	14883,5	-80564,3	7277	39176,4	263,22
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність					
прибуток	10387,7	23093,7	28278,0	28500,8	274,37
збиток	5328,8	37015,5	15458,3	44617,8	837,30
фінансовий результат (сальдо)	5058,9	-13921,8	12819,7	-16117	-318,59
Фінансова та страхова діяльність					
прибуток	38445,2	103182,0	95084,0	107907,1	280,68
збиток	22818,2	103353,3	186742,3	52339,5	229,38
фінансовий результат (сальдо)	15627	-171,3	-91658,3	55567,6	355,59
Професійна, наукова та технічна діяльність					
прибуток	8218,6	10023,2	38014,5	61306,7	745,95
збиток	23328,9	57987,3	16934,7	15955,2	68,39
фінансовий результат (сальдо)	-15110,3	-47964,1	21079,8	45351,5	-300,14
Інші види діяльності					
прибуток	16156,9	57279,7	34100,7	54675,9	338,41
збиток	22376,7	151487	80017,4	52021,4	232,48
фінансовий результат (сальдо)	-6219,8	-94207,7	-45916,7	2654,5	-42,68
Всього					
прибуток	212008,6	475321,2	523759,4	673891,1	317,86
збиток	153674,6	815447,8	545960,9	386042,6	251,21
фінансовий результат (сальдо)	58334	-340127	-22201,5	287848,5	493,45

Джерело: сформовано автором за даними [8].

відображають вкладені в підприємство фінансові кошти.

Підвищення обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) вітчизняними підприємствами і виявлення резервів ресурсного потенціалу можна шляхом оптимізації наявних фінансових ресурсів та раціонального їх використання за рахунок оптимізації виробництва продукції конкретного суб'єкта господарювання [10].

Оскільки прибутковість підприємства — це найважливіша характеристика діяльності кожного суб'єкта господарювання, його слід систематично й всебічно оцінювати, особливо в момент кризових ситуацій. Для визначення тенденцій прибутковості вітчизняних підприємств, розглянемо обсяги їх прибутку (збитку) в динаміці (табл. 3).

Загальна сума прибутку вітчизняних підприємств у 2017 році становила 673891,1 млн грн і його розмір за досліджуваний період зріс на 217,86%, але і збиток за цей період також збільшився на 151,21%, що забезпечує позитивне сальдо. За досліджуваний період за всіма видами економічної діяльності спостерігається позитив-

не збільшення прибутку і негативне збільшення збитку. Прибутковість прослідковується в сільському господарстві, будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, фінансовій та страховій діяльності, професійній, науковій та технічній діяльності.

За даними таблиці 3 бачимо, що динаміка стосовно показників прибутковості є нестабільною. Протягом 2010—2017 рр. вітчизняні підприємства України отримували як збиток, так і прибуток. Можна спостерігати, що в 2010 р. фінансовий результат вітчизняних підприємств був додатним, тобто підприємства отримали прибутки у розмірі 58334 млн грн. У свою чергу, в період з 2015 по 2016 роки фінансовий результат вітчизняних підприємств був від'ємний 340127 млн грн і 22201,5 млн грн відповідно, який зменшився на 93,47%.

Загалом багато вітчизняних підприємств є збитковими. Найбільша частка збиткових підприємств припадає на такі види економічної діяльності, як операції з нерухомим майном, будівництво, промисловість.

Але, не заважаючи на негативні показники в деяких галузях, протягом 2017 р. відбулися незначні позитивні

зрушення у вітчизняних підприємствах. Так, за підсумками аналізованого періоду, найприбутковішими були промисловість (85429,5 млн грн) і сільське господарство (79546,7 млн грн).

Як відомо, у попередні роки, лідерами експорту та обсягів виробництва у грошових вимірах були металургійна та харчова промисловість, а також значні прибутки давало звичайне вивезення за кордон товарів із низькою доданою вартістю — сільгоспсировина [3].

ВИСНОВКИ

Основна мета вітчизняних підприємств є отримання максимального прибутку при мінімальних затратах. Основне місце в забезпеченні самофінансування вітчизняних підприємств займає прибуток, можливість якого багато в чому залежить від того наскільки доходи перевищують витрати.

Прибутковість являє собою стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність вітчизняних підприємств генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної, так і всієї господарської діяльності, що полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в розмірі достатньому для ефективного подальшого функціонування.

Подальші дослідження будуть спрямовані пошук інструментів управління прибутковістю на вітчизняних підприємствах з урахуванням сучасних ринкових умов.

Література:

1. Антонюк Р.Р. Прибутковість сільськогосподарських підприємств: природа категорії / Р.Р. Антонюк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. — 2012. — № 126. — С. 50—55.
2. Єпіфанова І.Ю. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності / І.Ю. Єпіфанова, В.С. Гуменюк // Економіка та суспільство. — 2016. — Вип. 3. — С. 189—192 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua>
3. Іванець Н.І. Прибутковість підприємства як основний показник ефективності його діяльності / Н.І. Іванець // Журнал науковий огляд. — 2017. — № 3 (35) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1140/1254>
4. Кучер Л.Ю. Науково-теоретичні підходи до інтерпретації дефініції "прибутковість" / Л.Ю. Кучер [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://khntusg.com.ua/fles/sbornik/vestnik_99/06.pdf
5. Мочерний С.В. Політична економія: [навч. посібник] / С.В. Мочерний, Я.С. Мочерна. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. Знання. — 2007. — 684 с.
6. Огійчук М.Ф. Сутність прибутку та підходи до методики його визначення / М.Ф. Огійчук // Економіка АПК. — 2009. — № 6. — С. 31—45.
7. Осипова Т.В. Теоретичні аспекти трактування прибутковості в сучасних умовах господарювання / Т.В. Осипова // Управління розвитком. — 2012. — № 1. — С. 82—84.
8. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України; За редакцією І. Є. Вернера. — К., 2018. — 540 с.

9. Суздальцев О.М. Антикризове управління як один із напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства / О.М. Суздальцев, К.О. Гайдаш // Вісник Донецького університету економіки та права. — 2012. — № 1. — С. 88—91.

10. Ткаченко О.С. Розподіл фінансових ресурсів як основа досягнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств // Агросвіт. — 2018. — № 12. — С. 27—33.

11. Хмелевський О.В. Оцінка якості прибутковості в інноваційно-інвестиційному розвитку підприємств машинобудування / О.В. Хмелевський // Економіст. — 2008. — № 3. — С. 50—53.

12. Ярошевич Н.Б. Фінанси підприємств: [навч. посіб.] / Н.Б. Ярошевич. — К.: Знання, 2012. — 341 с.

References:

1. Antoniuk, R.R. (2012), "Profitability of agricultural enterprises: the nature of the category", Visnyk Khar'kivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva, vol. 126, pp. 50—55.
2. Yepifanova, I.Yu. and Humeniuk, V.S. (2016), "Profitability of the enterprise: modern approaches to the definition of the essence", Ekonomika ta suspil'stvo, [Online], vol. 3, pp. 189—192, available at: <http://economyandsociety.in.ua>. (Accessed April 1 2019).
3. Ivanets', N.I. (2017), "Profitability of the company as the main indicator of the efficiency of its activities", Zhurnal naukovyj ohliad, [Online], vol. 3 (35), available at: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1140/1254> (Accessed April 9 2019).
4. Kucher, L.Yu. "Theoretical and theoretical approaches to the interpretation of the definition of "profitability", [Online], available at: http://khntusg.com.ua/fles/sbornik/vestnik_99/06.pdf. (Accessed April 3 2019).
5. Mochernyj, S.V. and Mocherna, Ya.S. (2007), Politychna ekonomii, [Political Economy], 2nd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. Ohijchuk, M.F. (2009), "The essence of profit and approaches to the methods of its definition", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 31—45.
7. Osypova, T.V. (2012), "Theoretical aspects of the treatment of profitability in modern economic conditions", Upravlinnia rozvytkom, vol. 1, pp. 82—84.
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018), "Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2017 rik", p. 540.
9. Suzdal'tsev, O.M. and Hajdash, K.O.) (2012), "Anticrisis management as one of the directions of increasing the efficiency of the enterprise", Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava, vol. 1, pp. 88—91.
10. Tkachenko, O. (2018), "Distribution of financial resources as a basis for achieving the economic safety of agricultural enterprises", Agrosvit, vol. 12, pp. 27—33.
11. Khmelevs'kyj, O.V. (2008), "Assessment of the quality of profitability in the innovation and investment development of mechanical engineering enterprises", Ekonomist, vol. 3, pp. 50—53.
12. Yaroshevych, N.B. (2012), Finansy pidpryemstv, [Business Finance], Znannia, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2019 р.